

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГУК ОЛЬГА ГРИГОРІВНА

УДК 343.98:343.347

**РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ
ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, професор

Весельський Віктор Казимирович,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Цимбал Петро Васильович,

Університет державної фіскальної служби України,

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Сербін Микола Миколайович,

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ України,

доцент кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться «15» грудня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «14» листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прагнення України стати повноправним учасником міжнародного співтовариства обумовило ратифікацію низки міжнародних документів, що стосуються захисту лікарських засобів від фальсифікації (Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Конвенції про розробку Європейської фармакопеї (1964 р.), Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину (1997 р.), Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я (1992 р.), Угода про співробітництво між Урядом та ЮНІСЕФ (1999 р.), Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (2012 р.) та ін.). Разом з тим ситуація на фармацевтичному ринку України залишається криміногенною і має ряд невирішених проблем. Попри певні позитивні зрушення в соціальній політиці держави стосовно зниження цін на лікарські засоби та врегулювання цінової політики у цій сфері рівень фальсифікації лікарських засобів залишається доволі високим.

За статистичними даними Департаменту інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України (2012-2015 рр. та вісім місяців 2016 року) до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 95 інформацій про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 321-1 КК України (фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів). Відповідно до статистичних обліків Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, за останні шість років (2008-2015) було видано 949 розпоряджень про заборону обігу 394 найменувань фальсифікованих лікарських засобів. За вказаний проміжок часу кількість фальсифікованих лікарських засобів зросла на 16 %, причому у 2015 році ця кількість зросла на 49 % порівняно з 2014 роком. Так, якщо у 2014 році Держлікслужбою було виявлено 34 найменування фальсифікованих лікарських засобів, то вже у 2015 році цей показник склав 61 найменування.

Безперечно, такий рівень фальсифікації лікарських засобів указує на недостатню ефективність існуючих засобів і методів боротьби з даним явищем. У цьому контексті важливим кроком є узагальнення наукових ідей і підходів до вдосконалення існуючої методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів взагалі та створення якісно нового механізму розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів зокрема.

На жаль, в Україні не розроблено методику розслідування фальсифікації лікарських засобів та їх обігу, не створено структурної схеми, алгоритму діяльності, які б сприяли якісному розслідуванню цього виду злочину. У чинному законодавстві наявні лише загальні визначення фальсифікації лікарських засобів та коментар до статті Кримінального кодексу України.

Теоретичне підґрунтя дисертації складають фундаментальні роботи вчених, присвячені різним аспектам виявлення та розслідування злочинів, зокрема

Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. І. Василичука, В. К. Весельського, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, М. Л. Грібова, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. А. Колесника, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, А. В. Мовчана, О. І. Мотляха, В. В. Назарова, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, М. В. Салтевського, М. М. Сербіна, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, О. Г. Яновської та інших.

Окремі проблеми розслідування злочинів у сфері фальсифікації лікарських засобів досліджено вітчизняними криміналістами: В. М. Бесчастним, О. А. Вовчанською, Н. А. Запорощенко, О. В. Одерієм, А. М. Поляхом, А. П. Сакаль, Д. Ю. Стригуном та іншими вченими.

За відсутності зазначеної детальної методики на практиці використовують методику розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, але не дуже вдало, адже більшість незаконних діянь залишаються латентними, а виявляються і розслідуються лише ті, які схожі за способами вчинення зі злочинами з наркотиками (збут чи порушення правил відпуску лікарських засобів з аптек) або виявляються у зв'язку з розслідуванням інших злочинів (контрабанда, корисливо-насильницькі злочини тощо).

Незважаючи на вагомий внесок учених, присвячений різним аспектам виявлення та розслідування окремих видів злочинів, варто зауважити, що їх наукові пошуки стосувалися лише окремих аспектів протидії злочинності, актуальних на певних етапах розвитку законодавства та правоохоронної практики. Наведені обставини й визначають актуальність запропонованої теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про забезпечення населення якісними та доступними лікарськими засобами», схваленого Указом Президента від 30 серпня 2012 р. № 526/2012, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015-2019 років, затвердженого Наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2013-2016 рр., схваленим Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р., протокол № 28. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 28 січня 2014 р. (протокол № 1).

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає в розробленні теоретичних положень та практичних рекомендацій з організації розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *задачі*:

- сформулювати поняття фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів;
- визначити типові способи вчинення фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів;
- окреслити слідову картину цього злочину;
- охарактеризувати ознаки особи злочинця при фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів;
- виділити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів;
- виокремити типові слідчі версії в кримінальних провадженнях про фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів;
- визначити обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів;
- систематизувати організаційні й тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій;
- виділити форми використання спеціальних знань при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів та виокремити проведення найбільш типових експертиз по даній категорії злочинів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції під час розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Предмет дослідження – розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектико-матеріалістичний* метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *історико-правовий* – при дослідженні поглядів учених щодо поняття криміналістичної характеристики та її структури (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – при з'ясуванні структурних елементів криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів (розділ 1); *порівняльно-правовий* – при аналізі думок науковців з досліджуваної проблематики, наукових категорій, визначень та підходів (розділи 1, 2, 3); *догматичний* – для тлумачення юридичних категорій, поглиблення й уточнення понятійного апарату (розділи 1, 2); *функціональний* – для виділення типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування злочинів (підрозділ 2.1); *системний* – при здійсненні класифікації способів вчинення, готування та приховування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів (підрозділ 1.2); *типологічний* – при дослідженні особи злочинця (підрозділ 1.4); *методи аналізу та синтезу* – при розробленні структури криміналістичної характеристики (розділ 1), формулюванні висновків з питань, які висвітлюються в дисертації; *статистичний*

– при аналізі та узагальненні результатів емпіричних досліджень (вивчених кримінальних проваджень, результатів анкетування) (розділи 1-3); *соціологічні* – для підтвердження наукових висновків результатами анкетування та інтерв'ювання працівників правоохоронних органів (розділи 1-3).

Емпіричну базу дослідження становлять: результати узагальнення 95 кримінальних проваджень, розглянутих місцевими судами Вінницької, Київської, Дніпропетровської, Одеської, Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської, Рівненської, Волинської, Хмельницької, Кіровоградської, Житомирської, Миколаївської та Черкаської областей за період з 2012 по 2016 рр.; анкетування 243 працівників правоохоронних органів (слідчі, оперуповноважені кримінальної поліції) Вінницької, Київської, Дніпропетровської, Одеської, Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Рівненської, Волинської та Хмельницької областей.

При підготовці роботи використано аналітичні та статистичні матеріали Департаменту інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України та управлінь (відділів) інформаційних технологій підрозділів Національної поліції України в областях за період 2012-2016 рр., дані статистичних звітів Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками за період 2008-2016 рр., власний досвід дисертанта, набутий під час роботи на посаді дільничного інспектора міліції у Літинському районному відділі УМВС України у Вінницькій області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці монографічним дослідженням проблемних питань правового регулювання та практики розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

У дослідженні сформульовано та обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, до найбільш суттєвих яких слід віднести такі:

вперше:

- сформовано перелік способів фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів до яких відносяться: виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання та збут;

- виділено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) надійшло повідомлення про збут фальсифікованих лікарських засобів; усі обставини відомі зі слів заявника; особи, які вчинили злочин, не встановлені (48 % кримінальних проваджень); 2) надійшла оперативна інформація про виготовлення, перероблення або зберігання фальсифікованих лікарських засобів; виявлено місце вчинення зазначених дій; особа, яка вчинила злочин, не встановлена або переховується; відсутність відомостей про канали збуту фальсифікованих лікарських засобів та інших обставин злочину (27 % кримінальних проваджень); 3) встановлено факт обігу фальсифікованих лікарських засобів; підозрюваний затриманий на місці вчинення злочину, сліди злочину не приховані (25 % кримінальних проваджень);

- визначено, які саме судові експертизи необхідно призначати при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів (судово-хімічна, фізико-хімічна, фармацевтична та

фармакологічна).

удосконалено:

- підхід до формування криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, відповідно до якого виокремлено найбільш значущі її елементи, що слугують успішному і практичному розв'язанню завдань розслідування: предмет злочину, спосіб учинення злочину, слідова картина злочину та особа злочинця;

- авторське визначення понять «обіг фальсифікованих лікарських засобів» (злочинна діяльність, що включає виробництво, переробку, державну реєстрацію, рекламу, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, передачу, з метою збуту, збут, а також надання послуг із застосування фальсифікованих лікарських засобів); «фальсифікований лікарський засіб» (лікарський засіб, який містить помилкову інформацію про його склад і (або) виробника, і (або) властивості та характеристики, які обумовлюють його вибір (призначення) та застосування); «недоброякісні лікарські засоби» (непридатні для застосування і не відповідають своєму призначенню внаслідок наявності в них недоліків, які обумовлені недоброякісною речовиною, з якої вони виготовлені, або порушення правил виготовлення, умов їх зберігання (перевезення) або інших обов'язкових вимог (правил, стандартів);

- форми використання спеціальних знань під час розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, залучення спеціалістів для надання допомоги під час проведення слідчих (розшукових) дій та надання спеціалістами консультацій.

дістало подальший розвиток:

- висунення слідчих версій початкового етапу розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів та алгоритми їх розв'язання;

- організаційно-тактичні основи проведення огляду місця події, обшуку, допиту підозрюваних, потерпілих, свідків як засобів збирання доказів під час розслідування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й обґрунтовані в дисертації положення, висновки та рекомендації впроваджені та надалі можуть бути використані в:

- *правозастосовчій діяльності* органів досудового розслідування – у процесі розроблення й удосконалені відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 20 травня 2015 р.);

- *освітньому процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», «Методика розслідування окремих видів злочинів», а також безпосередньо при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 03 березня 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися у виступах автора, на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарі, а зокрема: «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 14-15 лютого 2014 р.); «Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії вчиненню насильства в сім'ї» (м. Івано-Франківськ, 28 лютого 2014 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 1 липня 2014 р.); «Проблеми становлення України як демократичної та правової держави» (м. Київ 17 жовтня 2014 р.); «Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції» (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.); «Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 7 листопада 2014 р.); «Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень» (м. Київ, 20 листопада 2014 р.); «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (м. Київ, 23 січня 2015 р.); «Актуальні питання реформування правової системи в Україні» (м. Київ, 30 квітня 2015 р.); «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 15 наукових публікаціях, серед яких 4 статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у 10 тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій, круглих столах та семінарі.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменувань на 24 сторінках) та 5 додатків на 16 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 204 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 164 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідження обраної теми, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та методологію дослідження, його емпіричну базу, розкрито наукову новизну роботи та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» складається з чотирьох підрозділів, у яких розглянуто поняття, зміст та структуру криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

У *підрозділі 1.1. «Фальсифіковані лікарські засоби як предмет криміналістичного дослідження»* доводить, що специфіка предмета значною мірою визначає дії злочинців із підготовки, вчинення та приховування злочину, що впливає на механізм його вчинення та утворення слідів – доказів. Саме тому ця ознака є визначальною для детального дослідження предмета злочинного

посягання в межах криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Розглянуто та проаналізовано предмет злочинного посягання. Зазначається, що предмет злочинного посягання під час вчинення фальсифікації лікарських засобів може бути як матеріальним, так і формальним.

У підрозділі 1.2. «Способи фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» указується, що фальсифікація лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів у більшості випадків характеризуються ґрунтовною підготовкою, вчиненням та прихованням злочину.

У 67,8 % вивчених кримінальних проваджень фальсифікація лікарських засобів мала два етапи підготовки: 1) теоретичний (34,5 % вивчених кримінальних проваджень); 2) практичний (67,8 %).

У 32,1 % вивчених кримінальних провадженнях вчинення фальсифікації лікарських засобів здійснювалося способом виробництва (препарати, у яких взагалі відсутні активні фармацевтичні інгредієнти зареєстрованої речовини, тобто це «препарати-муляжі». Виробляються вони простим способом: замість активно діючої речовини додається цілком нейтральний компонент – тальк, вапно, сода тощо; препарати, у яких активні фармацевтичні інгредієнти, замінено на більш дешеві або менш ефективні, це «препарати-імітатори». При цьому такі зміни не зазначені на упаковці препарату або реєстраційному посвідченні, також може замінитися упаковка дешевого препарату на упаковку більш дорогого – на ампули простроченого антибіотика переклеюються нові етикетки з назвою зовсім іншого препарату; ліки містять всі необхідні активно діючі речовини, разом з тим окремі інгредієнти відрізняються від визначеного на упаковці складу у великих чи менших кількостях, це «змінені ліки» – упаковку іноземного виробника поміщуються лікарські засоби вітчизняного виробника). У 20,2 % вчинення фальсифікації лікарських засобів здійснювалося способом розповсюдження, 17,4 % – становлять інші способи (плагіат, зберігання, придбання) фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Найчастіше фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів є завуальованим злочином, оскільки способом його ретельного приховання є підроблення документів, невідповідність упаковки, хибність маркування чи відсутність необхідної інформації (порушення правил маркування лікарських засобів може проявлятися у таких діях: відсутність його на етикетках, зовнішній та внутрішній упаковці лікарського засобу; не внесення до етикеток, зовнішньої та внутрішньої упаковки лікарського засобу таких відомостей, як назва лікарського засобу; назва та адреса його виробника; реєстраційний номер; доза діючої речовини в кожній одиниці та їх кількості в упаковці; термін придатності; умови зберігання тощо (99,4 % вивчених кримінальних проваджень).

У підрозділі 1.3. «Слідова картина фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» указується, що слідова картина є важливим елементом механізму злочинної діяльності та відображає особливості способу та ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

Вивчення кримінальних проваджень щодо фактів фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів засвідчило, що під час

оглядів місця події у 87,8 % випадків виявляються матеріальні сліди, у 34,9 % – ідеальні сліди. Виявленими матеріальними слідами у 83,7 % випадків були продукція, сировина та витратні матеріали, у 86,2 % – програмне забезпечення, засоби для відтворення та тиражування. Ідеальними слідами в 19,6 % випадків була інформація про збувача фальсифікованих лікарських засобів, яка залишилася в пам'яті потерпілого та 15,3 % – відомості про місця можливого незаконного тиражування лікарської продукції.

За результатами аналізу практики розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів визначено такі категорії осіб, які є джерелами ідеальних відображень: 1) підозрювані; 2) потерпілі; 3) свідки-очевидці, які знаходилися разом з потерпілим у момент придбання лікарського засобу; 5) інші свідки.

У підрозділі 1.4. «Особа злочинця при фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» підкреслено, що формування особистості фальсифікатора тісно пов'язане з мотивацією неправомірного збагачення. Основою мотивації злочинної поведінки та джерелом активності злочинців-фальсифікаторів є потреби, задоволення яких має соціальний характер. Суперечність між наявним рівнем розвитку потреб і реальними можливостями їх задоволення призводить до гострого внутрішнього конфлікту, що в кінцевому результаті обумовлює фальсифікацію лікарських засобів і відповідно обіг фальсифікованих лікарських засобів.

За результатами проведених досліджень визначено, що фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів, з погляду на особу злочинця, можна умовно поділити на дві групи: вчинюване однією особою (40 % вивчених кримінальних проваджень) та у співучасті (60 %).

За результатами вивчення кримінальних проваджень розроблено соціальний портрет особи злочинця: 1) особа чоловічої статі (78 % вивчених кримінальних проваджень); 2) віком від 25 до 35 років (40 %); 3) не має постійного місця роботи (54 %); 4) не має судимості (91 %); 5) характеризується позитивно (63 %).

Розділ 2 «Початковий етап розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» складається з двох підрозділів і присвячений розгляду специфіки організації початкового етапу розслідування злочинів цієї категорії.

У підрозділі 2.1. «Слідчі ситуації початкового етапу розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» обґрунтовано положення про те, що типізація слідчих ситуацій вимагає узагальнення найбільш характерних рис, притаманних конкретним випадкам, що виникають на різноманітних етапах розслідування, тому з метою уникнення надмірної деталізації оптимальним критерієм типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів визначено обсяг та зміст інформації, яка надходить до підрозділу Національної поліції: 1) надійшло повідомлення про збут фальсифікованих лікарських засобів; всі обставини відомі зі слів заявника; особи, які вчинили злочин, не встановлені (48,2 % вивчених кримінальних проваджень); 2) надійшла оперативна інформація про виробництво, перероблення або

зберігання фальсифікованих лікарських засобів; виявлено місце вчинення зазначених дій; особа, яка вчинила злочин, не встановлена або переховується; відсутні відомості про канали збуту фальсифікованих лікарських засобів та інших обставин злочину (27,8 %); 3) встановлено факт обігу фальсифікованих лікарських засобів; підозрюваний затриманий на місці вчинення злочину (25,4 %).

Основними заходами, спрямованими на встановлення факту фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, визначено: 1) огляд місця події та обстеження місцевості в районі вчинення злочину; 2) допит потерпілих; 3) встановлення свідків та їх допит; 4) встановлення, затримання та допит підозрюваного та обрання стосовно нього запобіжного заходу; 5) обшук за місцем проживання підозрюваного та в інших місцях можливого перебування засобів і предметів злочинної діяльності.

Залежно від ситуацій, кожна з яких має свою специфіку, виокремлено в найзагальнішому вигляді три основні напрями розслідування: 1) встановлення осіб, яким відомі обставини вчиненого кримінального правопорушення; 2) визначення реєстрації нових аптечних пунктів, які після вчинення кримінального правопорушення, що розслідується, почали займатися підприємницькою діяльністю; 3) виявлення на території, де було вчинено злочин, аптечних установ та встановлення реальних мотивів їх діяльності.

Зазначається також, що система типових слідчих версій у кримінальних провадженнях про фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів, на думку дисертанта, повинна містити два структурних рівні: а) загальні версії як припущення щодо події кримінального правопорушення в цілому або окремих елементів його складу; б) окремі версії, пов'язані з припущеннями щодо інших, окремих (детальних, допоміжних) обставин учиненого кримінального правопорушення.

Виділено наступні типові загальні версії при розслідуванні розглядуваних видів злочинів: 1) фальсифікація лікарського засобу дійсно мала місце, як описав це потерпілий або заявник; 2) фальсифікації не було, лікарські засоби були справжніми, а заявник сумлінно помилявся; 3) фальсифікації не було, заявник повідомляє про фальсифікацію неправду.

Зроблено висновок, що в основу планування можуть бути покладені як загальні типові, так і окремі версії. Вибір підстав планування залежить від кількості висунутих версій і виявлених злочинних епізодів, слідчої ситуації, що склалася та інших факторів об'єктивного характеру. З урахуванням складного та конфліктного характеру заходів, які необхідно проводити слідчому в ході розслідування даної категорії злочинів та встановлення обставин конкретного кримінального правопорушення, автор вважає доцільним та необхідним складання письмового плану.

У підрозділі 2.2. «Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» увага приділяється обставинам учиненого злочину, які слід встановити і які підлягають доказуванню під час розслідування.

Коло обставин, які підлягають встановленню під час розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів,

залежить від предмета та меж доказування, ознак виду злочину, який розслідується, та особливостей конкретних дій.

Для правильної кваліфікації фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів і, виходячи з вимог кримінального процесуального законодавства, а також слідчої практики обов'язковому з'ясуванню підлягає таке коло обставин: вид, назва і кількість речовин, з якими здійснювалися незаконні діяння; законність чи незаконність дій з лікарськими засобами; способи незаконних діянь, їх послідовність, характер порушення правил; місце вчинення незаконних діянь; час вчинення; дані про осіб, які вчинили злочин; джерела походження і канали збуту фальсифікованих лікарських засобів.

Окрім зазначеного, слід також з'ясувати: яких заходів слід ужити для відшкодування матеріальних збитків, завданих потерпілим; яких конкретних заходів ужити для усунення чинників, що обумовлюють учинення аналогічних злочинів.

Розділ 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто питання особливостей організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також використання спеціальних знань та проведення експертиз при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії.

У підрозділі 3.1. *«Проведення оглядів при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів»* зазначено, що огляд місця події повинен обов'язково проводитись в кожному випадку, незалежно від місця вчинення незаконних діянь з лікарськими засобами та наявної інформації на початку розслідування. Результати досліджень свідчать, що огляди місця події проводилися тільки в 70,7 % кримінальних проваджень.

Аналіз кримінальних проваджень про вчинення злочинів цієї категорії надав можливість зробити висновок про розширення меж проведення огляду місця події. Межі огляду місць виробництва фальсифікованих лікарських засобів повинні охоплювати: місце вчинення злочину; шляхи підходу до нього; шляхи в'їзду та виїзду; інші приміщення чи ділянки місцевості, що можуть слугувати носіями слідів фальсифікації лікарських засобів.

Констатується, що з метою результативного проведення розслідування кримінальних правопорушень повинні застосовуватися й інші види оглядів. За результатами вивчення кримінальних проваджень, огляд предметів та документів проводився найчастіше (82,0 % кримінальних проваджень) і лише в 12,3 % кримінальних проваджень проводилися інші види оглядів (огляд устаткування та друкарських форм, огляд упаковки, огляд грошових купюр).

У підрозділі 3.2. *«Допит підозрюваних, потерпілих та свідків при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів»* звернено увагу, що необхідним завданням при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів є проведення допитів. У розглянутій категорії проваджень допити проводилися в усіх випадках розслідування кримінальних правопорушень, однак отримані

відомості не завжди були достовірними – 95,7 % вивчених кримінальних проваджень.

Необхідною умовою отримання повних та достовірних показань підозрюваного є ретельна та всебічна підготовка до проведення допиту, що полягає в обізнаності щодо обставин кримінального правопорушення та вивченні особистості підозрюваного.

Автором обґрунтовано, що найбільш ефективними тактичними прийомами допиту підозрюваних за фактом фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, які дають неправдиві показання, є: а) переконання в безглузді надання неправдивих показань та безперспективності заперечення (16,7 % опитаних слідчих підрозділів Національної поліції); б) прояв розуміння ситуації, в якій опинився допитуваний (15,8 %); в) спонукання до каяття шляхом формування внутрішнього протесту проти учинених дій (15,0 %); г) несподіване пред'явлення допитуваному речових доказів (13,3 %); д) використання суперечностей у самих показаннях допитуваного або з іншими доказами (10,0 %).

Під час проведення допиту потерпілого встановлюється інформація про: заподіяну матеріальну та моральну шкоду; яким чином лікувався; з якого часу вживав лікарський засіб; де придбав лікарський засіб та в кого; які відчуття з'явилися після прийому лікарського засобу; коли і в який лікувально-профілактичний заклад звернувся за допомогою; чи збереглася в нього упаковка від лікарського засобу, якщо ні, то чи пам'ятає він, як вона виглядала, тощо.

У межах вивчених кримінальних проваджень як свідки допитувалися: працівники підрозділів Національної поліції, що брали участь у затриманні злочинця, – 64,2 %; поняті – 94,3 %; особи, які здійснюють контроль за дотриманням правил і ті, які виявили факти їх порушення, – 96,8 %; інші (родичі, сусіди та знайомі підозрюваного, працівники підприємств, де було виявлено факти незаконного поводження з лікарськими засобами) – 43,7 %.

Визначено основні вимоги, які пред'являються до поставлення запитань при проведенні допитів: а) запитання повинно бути конкретним, лаконічним і однозначним; б) запитання не повинно містити в собі вказівку на відповідь; в) запитання має бути сформульованим з урахуванням професійної діяльності допитуваного.

У підрозділі 3.3. «Форми використання спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» детально проаналізовано форми використання спеціальних знань при розслідуванні зазначеної категорії злочинів: проведення експертиз; залучення спеціалістів для надання безпосередньої допомоги під час проведення слідчих (розшукових) дій; проведення спеціалістами консультацій.

За результатами вивчення кримінальних проваджень зроблено висновок, що спеціалісти залучаються до участі в розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів лише у 89 % випадків. Так, у 13 % кримінальних проваджень спеціалісти були залучені для участі в слідчих (розшукових) діях; у 52 % – для надання

консультацій щодо розслідування кримінального правопорушення. Зазначені дані свідчать про формальний характер залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. Така ситуація пояснюється переоцінкою слідчими своїх можливостей, недовірою до кваліфікації спеціалістів, незнанням підстав та можливостей їх залучення до проведення слідчих (розшукових) дій.

За результатами узагальнення проведеного опитування експерт залучався до розслідування кримінальних правопорушень – фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів лише в третині випадків, а в розслідуванні таких категорій злочинів залучення експерта є обов'язковим, оскільки 88 % респондентів указали на неможливість візуального виявлення ознак фальсифікації лікарських засобів.

Результати вивчення кримінальних проваджень показали, що експертиза за фактами фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів проводилася в 98,9 % кримінальних проваджень із загального числа вивчених, з них: судово-медична – у 31 % випадків; технічна експертиза документів – у 42 %; експертиза матеріалів, речовин та виробів – у 20 %; трасологічна – у 4 %; почеркознавча – у 2 %; інші – 1 %. 78 % опитаних респондентів вказали на неможливість визначити види експертиз, які призначаються при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та сформулювати коло запитань, які необхідно встановити при їх проведенні. За узагальненими результатами вивчення кримінальних проваджень, 62 % із них зупиняються на стадії досудового розслідування у зв'язку з тим, що не було своєчасно призначено експертиз.

ВИСНОВКИ

На підставі узагальнення основних положень та результатів проведеного дослідження проблем розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів сформульовано такі висновки, пропозиції та рекомендації:

1. Вироблено авторське визначення фальсифікованого лікарського засобу, під яким слід розуміти лікарський засіб, який містить помилкову інформацію про його склад і (або) виробника, і (або) його властивості та характеристики, які обумовлюють їх вибір (призначення) та застосування; обіг фальсифікованих лікарських засобів – це злочинна діяльність, що включає виробництво, переробку, державну реєстрацію, рекламу, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, передачу з метою збуту, збут, а також надання послуг із застосування фальсифікованих лікарських засобів.

Криміналістична характеристика є обов'язковим, самостійним елементом методики розслідування, який характеризує злочин як подію, що призвела до певних змін у навколишньому середовищі. Вона є інформаційною моделлю, що об'єднує в собі сукупність систематизованих та типізованих відомостей про цю подію та пов'язані з ним процеси, а також закономірності їх відображення та джерела інформації. У структуру криміналістичної характеристики включено відомості про предмет злочинного посягання, способи фальсифікації лікарських

засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, спосіб вчинення, слідову картину фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, особливості особи злочинця.

Предмет злочинного посягання детерміновано такими чинниками, як характер незаконних діянь з ними, галузь застосування та наявність попиту в незаконному обігу. Особливістю предмета злочинного посягання є те, що він є як матеріальним, так і нематеріальним, тобто ним можуть бути не тільки фальсифіковані лікарські засоби, а й документи, які підробляються під час виробництва фальсифікованих лікарських засобів.

2. Спосіб вчинення злочину – це комплекс, сукупність взаємопов'язаних актів поведінки, яка, насамперед, містить якісну характеристику злочинної дії (бездіяльності). Способи фальсифікації лікарських засобів класифіковано та систематизовано залежно від галузей обігу вказаних речовин (законний чи незаконний), етапів переходу цих речовин з першого в другий, місця скоєння злочину, а також з урахуванням особи злочинця та мети його дій. Визначено способи як фальсифікації лікарських засобів, так і обігу фальсифікованих лікарських засобів.

3. Слідова картина розглядається в комплексі з обстановкою як характер її змін під час підготовки, вчинення та приховування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. За результатами дослідження встановлено, що під час огляду місця події найчастіше виявляються матеріальні (продукція, сировина, витратні матеріали, програмне забезпечення, засоби тиражування тощо) та ідеальні (інформація про збувача фальсифікованих лікарських засобів, яка залишилася у пам'яті потерпілого тощо).

4. Особа злочинця в криміналістичному сенсі в методиці розслідування окремих видів злочинів характеризується даними, які вказують на закономірні зв'язки між суб'єктом та скоєним злочином. Існує залежність способів підготовки, вчинення та приховування незаконних діянь, вибору тієї чи іншої обстановки, предмета злочинного посягання від характеристик індивідуума. Важливо враховувати, що мотивом поведінки осіб, які займаються протиправною діяльністю з фальсифікованими лікарськими засобами, є користь.

5. Виділено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування досліджуваних злочинів: 1) надійшло повідомлення про збут фальсифікованих лікарських засобів; усі обставини відомі зі слів заявника; особи, які вчинили злочин, не встановлені; 2) надійшла оперативна інформація про виробництво, перероблення або зберігання фальсифікованих лікарських засобів; виявлено місце вчинення зазначених дій; особа, яка вчинила злочин, не встановлена або переховується; відсутні відомості про канали збуту фальсифікованих лікарських засобів та інших обставин злочину; 3) встановлено факт обігу фальсифікованих лікарських засобів; підозрюваний затриманий на місці вчинення злочину.

6. Виокремлено типові слідчі версії в кримінальних провадженнях про фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів. На думку дисертанта, слід виділити два структурних рівні версій: а) загальні версії як припущення щодо події кримінального правопорушення в цілому або окремих елементів його складу; б) окремі версії, пов'язані з припущеннями щодо інших,

більш окремих (детальних, допоміжних) обставин учиненого кримінального правопорушення.

Виділено такі типові загальні версії, що висуваються при розслідуванні розглядуваних видів злочинів: 1) фальсифікація лікарського засобу дійсно мала місце, як змалював це потерпілий або заявник; 2) фальсифікації не було, лікарські засоби були справжніми, а заявник сумлінно помилявся; 3) фальсифікації не було, заявник повідомляє про фальсифікації неправду.

7. Коло обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження, значно ширше, конкретніше й детальніше за предмет доказування, воно нормативно не врегульовано, а окремі групи таких обставин дозволяють у своїй сукупності сформулювати той чи інший елемент предмета доказування і саме вони повинні складати основу розгорнутого докладного плану розслідування. У роботі наведено розгорнуту характеристику таких обставин.

Для правильної кваліфікації фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів і, виходячи з вимог кримінально-процесуального законодавства, а також слідчої практики, обов'язковому з'ясуванню підлягає таке коло обставин: вид, назва і кількість речовин, з якими здійснювалися незаконні діяння; законність чи незаконність дій з лікарськими засобами; способи незаконних діянь, їх послідовність, характер порушення правил; місце вчинення незаконних діянь; час вчинення; дані про осіб, які вчинили злочин; джерела походження і канали збуту фальсифікованих лікарських засобів; збитки завдані потерпілим.

8. Особливості тактики огляду місця події під час розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів визначаються змістом його завдань: 1) виявлення ознак, які вказують на вчинення саме фальсифікації лікарських засобів та (або) обігу фальсифікованих лікарських засобів; 2) визначення точного місця вчинення кримінального правопорушення з метою виявлення криміналістично значущої інформації, встановлення можливих свідків; 3) установлення ознак та чинників, слідів, які залишив злочинець; 4) установлення способу вчинення фальсифікації лікарських засобів; 5) виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення; 6) становлення додаткових можливостей виявлення доказової інформації.

Встановлено, що з метою результативного проведення розслідування кримінальних правопорушень повинні застосовуватися й інші види оглядів. За результатами вивчення кримінальних проваджень, огляд предметів та документів проводився найчастіше, інші види оглядів (огляд устаткування та друкарських форм, огляд упаковки, огляд грошових купюр) проводилися набагато рідше.

За результатами узагальнення практичного досвіду, встановлено, що найбільш ефективними тактичними прийомами допиту підозрюваних за фактом фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, які дають неправдиві показання, є: а) переконання у безглузді надання неправдивих показань та безперспективності заперечення; б) прояв розуміння ситуації, у якій опинився допитуваний; в) спонукання до каяття шляхом формування внутрішнього протесту щодо вчинених дій; г) несподіване

пред'явлення допитуваному речових доказів; д) використання суперечностей у самих показаннях допитуваного або в інших доказах.

Під час проведення допиту потерпілого встановлюється інформація про: заподіяну матеріальну та моральну шкоду; яким чином лікувався; з якого часу вживав лікарський засіб; де придбав лікарський засіб та в кого; які відчуття з'явилися після прийому лікарського засобу; коли і в який лікувально-профілактичний заклад звернувся за допомогою; чи збереглася в нього упаковка від лікарського засобу, якщо ні, то чи пам'ятає він, як вона виглядає, тощо.

У межах вивчених кримінальних проваджень допитувалися як свідки: працівники підрозділів Національної поліції, що брали участь у затриманні злочинця; поняті; особи, які здійснюють контроль за дотриманням правил і ті, які виявили факти їх порушення; інші (родичі, сусіди та знайомі підозрюваного, працівники підприємств, де було виявлено факти незаконного поводження з лікарськими засобами).

Визначено основні вимоги, які пред'являються до поставлення запитань при проведенні допитів: а) запитання повинно бути конкретним, лаконічним і не дозволяти при цьому двозначного тлумачення; б) запитання не повинно містити в собі вказівку на відповідь; в) запитання має бути сформульованим з урахуванням професійної діяльності допитуваного.

9. Використання спеціальних знань при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, здійснюється у формі проведення судових експертиз, участі спеціаліста в слідчих (розшукових) діях, консультативної діяльності спеціаліста.

При розслідуванні цієї категорії злочинів доцільним є призначення таких судових експертиз, як: судово-медична; технічна експертиза документів; експертиза матеріалів, речовин та виробів; трасологічна; почеркознавча та інші.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гук О. Г. Использование специальных знаний при расследовании оборота фальсифицированных лекарственных средств / О. Г. Гук // Право и политика : науч.-метод. журн. – Киргизская Республика, 2014. – № 1. – С. 170–174.

2. Гук О. Г. Фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів в умовах євроінтеграції: постановка проблеми / О. Г. Гук // Часопис Академії адвокатури України. – К., 2014. – Вип. 2 (82). – С. 44–49.

3. Гук О. Г. Криміналістичні аспекти розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів у сучасних умовах адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу / О. Г. Гук // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К. : Типографія від А до Я, 2014. – Вип. 2 (22), ч.2. – С. 60–64.

4. Гук О. Г. «Особа злочинця» як один із структурних елементів криміналістичної характеристики при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Часопис Академії адвокатури України. – К., 2015. – Вип. 1 (82). – С. 11–16.

5. Гук О. Г. Спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину як структурний елемент криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон, 2015. – Вип.1. – С. 89–92.

6. Гук О. Г. Особливості проведення оглядів при розслідуванні фальсифікованих лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 14–15 лют. 2014 р.) / Міжнародна фундація права. – Одеса, 2014. – С. 120–121.

7. Гук О. Г. Фальсифіковані лікарські засоби як предмет криміналістичного дослідження / О. Г. Гук // Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії вчиненню насильства в сім'ї : зб. матеріалів наук.-практ. семінару, (Івано-Франківськ, 28 лют. 2014 р.) – Івано-Франківськ, 2014. – С. 8.

8. Гук О. Г. Особливості фальсифікованих лікарських засобів як предмета криміналістичного дослідження / О. Г. Гук // Актуальні проблеми розслідування злочинів : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 1 лип. 2014 р.). – К. : НАВС, 2014. – С. 151–153.

9. Гук О. Г. Актуальні аспекти розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів в умовах становлення України як правової та демократичної держави / О. Г. Гук // Проблеми становлення України як демократичної та правової держави : матеріали круглого столу, (Київ, 17 жовт. 2014 р.), – К. : НАВС, 2014. – С. 31–32.

10. Гук О. Г. Місце розслідування фальсифікованих лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів в умовах євроінтеграції / О. Г. Гук // Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 30 жовт. 2014 р.) . – К. : НАВС, 2014. – С. 148–150.

11. Гук О. Г. Способи фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Одеса, 7 лист. 2014 р.). – Одеса : ОДУВС, 2014. – С. 113–114.

12. Гук О. Г. Слідова картина, як елемент криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із фальсифікацією лікарських засобів та обігом фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень : матеріали круглого столу, (м. Київ, 20 лист. 2014 р.) – К. : НАВС, 2014. – С. 34–35.

13. Гук О. Г. «Слідова картина» як джерело доказової інформації при розслідуванні фальсифікованих лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 23 січ. 2015 р.). – К. : НАВС, 2015. – С. 258–259.

14. Гук О. Г. Характеристика особи злочинця при розслідуванні фальсифікованих лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Актуальні питання реформування правової системи в Україні : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 30 квіт. 2015 р.). – К., 2015. – С. 17–18.

15. Гук О. Г. Планування досудового розслідування в кримінальних

провадженнях стосовно фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів / О. Г. Гук // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 04 груд. 2015 р.) – Х., 2015. – С. 328–329.

АНОТАЦІЯ

Гук О.Г. Розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено аналізу процесуальних, організаційних і тактичних особливостей розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів у сучасних умовах. Здійснено комплексний аналіз основних елементів криміналістичної характеристики даного виду злочинів, виявлено їх криміналістично значущі ознаки. Розглянуто початковий етап розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Визначено типові слідчі ситуації, що можуть скластися при розслідуванні зазначених злочинів, та шляхи їх вирішення. Розкрито значення слідчих версій для процесу планування при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Висвітлено обставини, які підлягають встановленню під час розслідування даного виду злочину.

Досліджено особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та проведення експертиз при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів і запропоновано пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів з розслідування зазначеної категорії злочинів.

Ключові слова: фальсифікований лікарський засіб, обіг фальсифікованих лікарських засобів, криміналістична характеристика, розслідування, типові слідчі ситуації, слідчі (розшукові) дії, спеціальні знання, експертиза.

АННОТАЦИЯ

Гук О.Г. Расследование фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2016.

Диссертация посвящена анализу процессуальных, организационных и тактических особенностей расследования фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств в современных условиях.

Проведено комплексное исследование основных элементов криминалистической характеристики данного вида преступлений и отслежены корреляционные связи между ними. Дано определение криминалистической характеристики фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств, как системы сведений о криминалистически значимых признаках фальсификации, которые отображаются в предмете, способе, следовой картине и личности преступника, преступного деяния и иных обстоятельствах преступной деятельности, которые служат успешному и практическому решению задач расследования. Особое внимание уделено комплексному анализу структуры личности преступника, его потребностям и мотивации преступной деятельности. Раскрыто содержание способов совершения преступления, свойства предмета преступного посягательства, а также особенности корыстных мотивов, которые обуславливают его выбор.

В работе сформулированы положения и рекомендации по организационным действиям следователя на первоначальном этапе расследования, исследованы типичные следственные ситуации, которые могут возникнуть во время расследования данного преступления, и способы их разрешения. Раскрыто значение следственных версий для процесса планирования при расследовании фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств. С учетом сложного и конфликтного характера мероприятий, которые необходимо проводить следователю при расследовании фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств, констатирована необходимость и целесообразность составления письменного плана расследования. На основе анализа научной литературы сформулировано авторское определение понятия следственной версии – общее предположение о событии преступления, приблизительное объяснение фактов, которые необходимо установить при расследовании уголовного правонарушения.

В работе рассматривается круг обстоятельств, подлежащих установлению при проведении расследования в рамках уголовного производства, которым значительно шире, конкретнее и подробнее предмета доказывания. Круг таких обстоятельств нормативно не урегулирован, а отдельные группы таких обстоятельств позволяют в своей совокупности сформировать тот или иной элемент предмета доказывания и именно они (обстоятельства) должны составлять основу развернутого подробного плана расследования. В работе приведена развернутая характеристика таких обстоятельств.

Кроме указанных в работе обстоятельств, которые подлежат установлению, рассматривается вопрос о том, какие меры следует применить для возмещения материальных потерь, причинённых пострадавшим лицам; какие конкретные меры следует применить для устранения факторов, которые обуславливают совершения аналогичных преступлений.

Исследованы процессуальные и тактические особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств: осмотра места происшествия, допроса подозреваемого,

допроса потерпевшего, допроса свидетелей.

Определены формы использования специальных знаний при расследовании фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств: проведение экспертиз; привлечение специалистов (педагоги, психологи, врач) к проведению следственных (розыскных) действий; предоставление специалистами консультаций.

Сформулированы предложения по усовершенствованию законодательства, регулирующего отношения в сфере осуществления уголовного производства в деле о фальсификации лекарственных средств и обороте фальсифицированных лекарственных средств, и улучшению правоприменительной практики правоохранительных органов.

Ключевые слова: фальсификация лекарственных средств, оборот фальсифицированных лекарственных средств, криминалистическая характеристика, расследование, типичные следственные ситуации, следственные (розыскные) действия, специальные знания, экспертиза.

SUMMARY

O.H. Huk Investigation of falsification of medicines and distribution of falsified medicines – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of law, speciality 12.00.09 - criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operational search activity. - National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2016.

This thesis addresses analysis of procedural, organizational and tactic features of falsification of medicines and distribution of falsified medicines in modern environment. The author comprehensively analyzed core elements of criminalistic characteristics for the said type of crimes, outlined their criminalistically significant attributes. There was studied the first stage of investigation of studied criminal offences. In addition, there were described typical investigative situations which may occur in investigation of the said crimes, and the ways of their solution. The author underlines the meaning of investigative leads for drawing up an investigation plan for medicines falsification and distribution crimes. There were spotlighted the circumstances to be determined during investigation of such crimes.

The thesis analyzes the features of certain investigatory (search) actions, using special knowledge and expert examinations in investigation of falsification of medicines and distribution of falsified medicines; it offers the ways to improve the effectiveness of law enforcement agencies in investigation of crimes in question.

Keywords: falsified medicine, distribution of falsified medicines, criminalistic characteristics, investigation, typical investigational situations, investigatory (search) actions, special knowledge, expert examination.